

A tanulók erkölcsi arculata és aktivitása kialakításának irányításával foglalkozó szekcióban ezeket a témákat vizsgálták az előadók: A felső osztályosok erkölcsi tudata kialakításának irányítása módszertani szempontból. Ellentmondások a nevelés folyamatában. Ellentmondások a felső osztályosok kommunista meggyőződésének kialakításában. A konkrét szociometriai módszerek a nevelőmunkában. A személyiség megtervezése mint átnevelésének feltétele. A pedagógiailag elhanyagolt fiatalok és a fiatalok bűnözők nevelése és átnevelése. A különböző tevékenységi formák hatása a gyermekközösségek alakulására és a tanulók társadalmi aktivitásának fejlődésére. A felső osztályosok erkölcsi tudatának fejlődése. A felső osztályosok önálló, kritikai gondolkodásának kialakítása. Az egyéni és közérdek helyes viszonyának kialakítása az alsó osztályokban.

„A tanulók fejlődésének irányítása a közösségi kapcsolatok rendszerében” — ez volt a témája a másik szekció munkájának. Az egyes kérdések: A gyermekközösség és irányításának fő aspektusai. Az interperszonális kapcsolatok tanulmányozása a tanulói közösségekben. Az irányítás és az önszabályozás viszonya a tanulók közösségi viszonyainak kialakításában. Az elvtársi kapcsolatok a gyermekközösségekben. A tevékenység megválasztása a serdülők közösségi kapcsolatainak kialakítása szempontjából. Az úttörőcsapat tevékenységének irányítása. A felső osztályosok közti érintkezés struktúrája. A tanulók személyiségének kiforrása. — A harmadik szekció a tanulási motivációnak, a tudásvágynak a kialakítását vizsgálta az irányítás szempontjából.

A közösségi nevelés kérdéseit vizsgálja A. T. KURAKIN és L. I. NOVIKOVA ugyanebben a számban. A szerzők kutatásai kiterjedtek a tanulói közösségnek a társadalom egészével, a társadalmi kultúrával, a nevelés tömeges és egyéni tényezőivel, valamint a gyermekekre ható egyéb közösségekkel való kapcsolataira, e rendszerekben való „viselkedésére” is. Annak a megállapítására törekedtek, hogyan lehet legeredményesebben irányítani a gyermekközösséget mint az egyes gyermek személyisége fejlesztésének eszközt. Hangsúlyozzák, hogy a gyermekközösséget ma már nem elég úgy meghatározni, mint a közös cél, tevékenység és szervezet által egyesített gyermekek összességét. A nevelési közösség modelljének alapvonása, hogy két alrendszerre tagolódik: a pedagógusok és a gyermekek közösségére. A gyermekközösség is kettős természetű: egyrészt a felnőttek pedagógiai erőfeszítéseinek függvénye (hivatalos struktúra), másrészt spontán képződmény (nemhivatalos struktúra). A gyermeknek e közösségben elfoglalt helye — tehát a közösségnek rá gyakorolt hatása — a hivatalos és a nemhivatalos érintkezésben kialakult kapcsolataitól függ. A közösségen belüli viszonyulások hálózata alkotja a „közösségi mezőt”. A gyermekközösség dinamikus rendszer, dinamikája két folyamatból — egységesüléséből és funkcionálásából — adódik. A gyermek általában többféle közösségnek is tagja (iskolai, ifjúsági szervezet, közös érdeklődés által összefogott csoport stb.). Mindezek nemcsak erkölcsi nevelésben játszanak szerepet, hanem az anyagi, az intellektuális és a fizikai kultúra elsajátításában is.

Az 1970. 1. számtól kezdve a folyóirat új rovatot indított, amelynek címe: „*Lenin születésének 100. évfordulója*”. Ebben a rovatban a legismertebb és legkiválóbb szovjet pedagógusok, neveléseméleti szakemberek, tudományos kutatók fejtik ki gondolataikat Lenin hagyatékáról, munkásságáról. A folyóirat 1970. 4. számát a szerkesztőség teljes egészében V. I. Lenin munkásságának, a Lenin-évforduló külföldi visszhangjának, és Lenin mára vonatkozó tanításainak szentelte.

ILLÉS LAJOSNÉ

INTERNATIONAL REVIEW OF EDUCATION

1970. 1—3. szám

A neveléstudomány rangja korunkban ott és akkor növekszik, ahol és amikor a pedagógiát az oktatásügy felfedezi magának: fölismeri azt a lehetőséget, hogy az oktatásügy döntéseit készítheti elő alternatív megoldási javaslatok kidolgozásával. A neveléstudomány az oktatás-üggyel való együttműködésben válik valóban társadalomtudománnyá; vagyis olyan tudománnyá, amely valamely társadalmi tevékenység optimalizálása révén magának a társadalomnak a tervezésében, irányításában és megváltoztatásában vesz részt. Ezek után nyilvánvaló az is, hogy a neveléstudomány mint társadalomtudomány eredményei, problémái és törekvései nem szűk műhelyproblémák többé, hanem a társadalmi tervezés integráns részeként a világ más társadalmi problémáival állnak szoros kapcsolatban. Az UNESCO — és a befolyása alatt álló hamburgi pedagógiai intézet — létrejötté óta ezt a szemléletet képviseli; és ezt a szemléletet sugallja — több-kevesebb elméleti bizonytalanság után ma már egyre világosabban — negyed, évenként megjelenő három nyelvű Nemzetközi Neveléstudományi Szemléje is.

Az 1970. évi, XVI. évfolyam talán minden eddiginél világosabban tükrözi egészében is a ne-

veléstudomány társadalomtervező és irányító funkcióját. Illusztrációképpen három témakört emelek ki és mutatok be a legfontosabb publikációk tükrében az évfolyamból: az iskolai egyenlőtlenségek fölszámolását, az oktatás gazdasági szemléletét és a szocialista országok közoktatási törekvéseit.

Az iskoláskor előtti neveléssel foglalkozik a GILBERT DE LANDSHEERE (Liège) szerkesztésében megjelent 1. szám. A szerkesztő előszavában rámutat azokra a kiemelkedő kezdeményezésekre, amelyek a századforduló Európájában napvilágot láttak az iskoláskor előtti nevelés terén (FRÖBEL, MONTESSORI, DECROLY). A kutatás és a kísérletezés természetesen nagyon haladt azóta — mindenképp PIAGET és ERIKSON gyermeklélektani és szociálpszichológiai munkásságának a jóvoltából —, de a századforduló nagy nevelői ma is példaképeink lehetnek. Mindenképp abban — hangsúlyozza LANDSHEERE professzor —, ahogyan a korabeli kutatások eredményeit rendszerezték és lefordították a gyakorlat nyelvére. A szerkesztő kiemeli: az egyenlő iskolai esélyek kialakítása a hátrányos helyzet minél korábbi fölszámolása révén nemes emberi törekvés, amely a humanizmus és a progresszív társadalmi törekvések hagyományából táplálkozik; kérdés azonban, hogy a jelenlegi gyakorlat — az iskoláskor előtti foglalkozások szisztematikus oktatási-neveléssé való átalakítása — tömeges méretekben és távlatilag milyen eredményekhez vezetne. Nyomatékosan hangsúlyozni kell ezért e törekvések kísérleti jellegét.

BERNARD TROUILLET (Frankfurt) a kérdés nemzetközi vonatkozásairól tájékoztat (*L'education prescolaire — quelques aspects et problemes internationaux*, „Az iskoláskor előtti nevelés — néhány nemzetközi vonatkozása és problémája”, 7—22. l.). A kérdés nemzetközi jelentőségre emelkedése megkívánja összehasonlító pedagógiai megközelítést. A nemzetközi gyakorlat mindenütt azt mutatja, hogy ha az oktatás valóban általánossá akarják tenni, azaz demokratizálni, és ha a közoktatás keretében minden tanuló képességeit maximálisan fejleszteni kívánják, akkor az oktató—nevelő munkát olyan korán kell elkezdni, amilyen korán csak lehet. Természetesen csakis úgy, hogy az iskoláskor előtti foglalkozások céljait az alapfokú iskola célkitűzéseivel koordinálják: Azok az országok, amelyek az iskoláskor előtti oktató—nevelő munka jelentőségét még nem realizálták, fölül kell vizsgálni óvodai hálózatukat. Ez nem pusztán anyagi erő kérdése; az óvodai nevelésnek a közoktatási rendszerben elfoglalt helyét és szerepét kell újraértékelni.

WALTER SCHULTZE (Frankfurt) *Vorschulerziehung in der Diskussion — eine Zwischenbilanz der Reformbestrebungen in der Bundesrepublik Deutschland* („Az iskoláskor előtti nevelés a viták központjában. Bepillantás az NSZK reformtörekvéseibe”, 23—43. l.) című tanulmányában az NSZK átfogó reformtervezetében mutatja be az óvodai nevelés helyét és szerepét. Azokat a követeléseket, amelyek ma a társadalomban az iskoláskor előtti neveléssel szemben jelentkeznek, a szerző a neveléstörténetben egyedülállóknak nevezi; és arra szólítja föl a kutatókat, hogy a Szövetségi Köztársaság egész óvodai nevelését — amely ma elsősorban FRÖBELre hivatkozik — vizsgálják fölül. Fölsorolja az oktatási reform intézkedési javaslatait is: a beiskolázási korhatárt 5 éves korra kell leszállítani, és az első két évfolyamot iskolaelőkészítésnek fölfogni, amely után 7 éves korában lépne a gyermek az alapfokú iskolába. Fölmerül természetesen a kérdés: vajon azok a pszichológiai vizsgálatok, amelyekre ennek az iskolarendszeri koncepciónak a hívei hivatkoznak, valóban megbízhatóak-e. Jelenleg nem állnak még rendelkezésünkre hosszú távú kutatások, amelyek biztosíthatnának bennünket arról, hogy az iskolarendszerű óvodai oktató—nevelő munka valóban semmi károsodást nem fog okozni a gyermekek fejlődésében.

PATRICIA P. OLMSTED, CAROLYN V. PARKS és ANNETTE RICKEL (Detroit) munkaközössége az osztályozás logikai készségének fejlődését mutatja be óvodáskorú gyermekeken végzett vizsgálatok tükrében (*The development of classification skills in the preschool child*, „Az osztályozási készségek fejlődése az óvodáskorú gyermeknél”, 67—79. l.). Az osztályozás logikai készségének elméleti megvilágítása után — ez a rész főként PIAGET munkásságára hivatkozik — a szerzők empirikus vizsgálatukat ismertetik, amelynek célja az volt, hogy néger segédmunkások gyermekeiből álló óvodáscsoport besorolási és osztályozási készségét fejlesszék. Az osztályozási készséget három szempontból vizsgálták: a csoportosítási tevékenység, a csoportosítási módok meggyarázása, valamint a fölhasznált csoportosítási kritériumok tudatos volta szempontjából. Végül bemutatják „előnyprogramjukat”, amely — az eddigi törekvésekkel ellentétben — nem bizonyos iskolai készséget kíván korábban kifejleszteni a gyermekben, hanem általános értelmi fejlesztéssel azonos szintre hozni az iskolai kezdőszakasz számára a gyermekeket. Különösen érdekesek azok a javaslatok, amelyek nem is kívánják az egész óvodai munkaterv megbontását; bizonyos napi tevékenykedtetések (játékok rendberakása), bizonyos társasjátékok, sőt az óvónő bizonyos beszédfordulatai is eredményeseknek bizonyulnak az osztályozási készség fejlesztése szempontjából.

Röviden megemlítjük végül SARAH SMILANSKY és MOSHE SMILANSKY (Tel Aviv) *The role and program of preschool education for socially disadvantaged children* („Az óvodai nevelés szerepe és szervezete társadalmilag hátrányos helyzetű gyermekek számára”, 45—65. l.) című tanulmányát, amely egy országos óvodai fejlesztési program körvonalait ismerteti pszichológiai és nevelés-szociológiai vizsgálatokra és mérésekre alapozva.

A folyóirat 2. számának tanulmányai a társadalom és az iskola kapcsolatát az emberi erőforrások fejlesztésének szempontjából kezelik: ennek fontosságát, megtervezhetőségét és az iskolán keresztül való elérését tárgyalják. C. ARNOLD ANDERSON (Chicago) írása a társadalmi szinten mozgó nevelésszociológia fontosságát és feladatait hangsúlyozza (*Sociology of education in a comparative framework*, „Nevelésszociológia összehasonlító összefüggésben”, 147—159. l.). A nevelésszociológia feladata, mondja a szerző, hogy a társadalom oktatási intézményeit mint társadalmi intézményrendszert elemezze. Vannak azonban ennek az elemzésnek olyan feladatai is, amelyek nem oldhatók meg egy-egy oktatási rendszer keretein belül; ezért a szociológia összehasonlító módon kell dolgozzék, vagyis az oktatást mint intézményrendszert a társadalom más intézményrendszereihez kell hasonlítani. A szerző — meglehetősen szkeptikus hangvétellel — óv attól, hogy a nevelésszociológia magára vállalja mindazokat a problémákat, amelyeket a neveléstudomány más ágai megoldani nem tudtak; végül pedig óv attól, hogy a nevelésszociológiai eredményeket túl szélesen általánosítsuk, és az eddigi eredményeket mint döntő intézkedések tudományos megalapozását fogjuk föl.

MARY JEAN BOWMAN (Chicago) írásának címe: *An economist's approach to education* („Az oktatás közgazdasági megközelítése”, 160—177. l.). A közgazdaságtudomány sarkpontja, írja a szerző, a döntésmélet. A tanulmány első részét a döntésmélet alapvonalainak, a döntések szervezeti- és intézményeinek szenteli a szerző. A középső részben részletesen bemutat egy olyan döntési modellt, amely az iskolai képzés vagy az önképzés keretében végrehajtott „önberuházás” (azaz tehát a saját szellemi kapacitás növelésére szánt munkamennyiség) részletes közgazdasági elemzést teszi lehetővé. Bemutatja az összefüggést az „önberuházással” kapcsolatos számtalan egyéni döntés és az össztársadalmi döntések között. A tanulmány végül a társadalmi méretekben történő „önberuházások” közgazdasági vonatkozásait tárgyalja: a munkaerőinklát és a termelési szerkezet összefüggéseit, az egyéni választás szabadságának, illetve korlátozott voltának ebből adódó dilemmáját és az érdekütközéseket az egyéni és a társadalmi életben.

RICHARD L. CUMMINGS *Approaches to manpower planning* („Az emberi erőforrás tervezésének kísérletei”, 178—191. l.) című tanulmánya gazdag nemzetközi áttekintés alapján a munkaerő távlati tervezésnek öt típusát mutatja be. Az elmúlt évek trendjének jövőbe vetítése a legkézenfekvőbb és legbiztosabb módszer — csak hogy nem számol kellőképpen a technika és az ipar robbanásszerű váltoásaival (Chilének, Portugáliának és Magyarországnak vannak ilyen távlati tervei). A munkaadók becslésein alapuló tervek elsősorban a fejlődő országokban készülnek (Irán, Jamaica, Fülöp-szigetek), bár vannak rá példák olyan fejlett országokban is, mint az Egyesült Államok, Svédország és az NSZK. A legfőbb hiányossága e módszernek, hogy úgyszólván semmit sem mond az újonnan alapítandó iparágak munkaerőszükségletéről. Fejlettebb módszer az ún. globális-analógiás megközelítés, amely nemzetközi összehasonlítás alapján kívánja meghatározni az emberi erőforrás növekedésének és szükségletének mértékét egy-egy országban (ilyen elemzéseket készítettek Csehszlovákiában, Peruban, Puerto Ricóban). Az ilyen elemzések azonban csak akkor adnak helyes tervet, ha valóban igaz, hogy az egyes országok fejlődési tendenciái egybeesnek. A többoldalú megközelítésre a legjobb példa az a regionális terv, amelynek keretében Dél-Európa hat országa számára készítettek távlati munkaerő-tervet. Ez a megközelítési mód statisztikailag igen pontos eredményt adhat; a kérdés csak az, hogy a foglalkoztatási struktúrát befolyásoló feltételezett tényezőket valóban sikerül-e helyesen kiválogatni. Végül az ún. szektor-módszer — amelyre Franciaországból, a Szovjetunióból, Indiából hoz példát a szerző — a többoldalú megközelítést úgy kívánja pontosabbá tenni, hogy a rendelkezésre álló munkaerőt foglalkozásokra és a nemzetgazdaságon belüli szektorokra osztja. Ha a statisztikai adatok össze vannak gyűjtve — ami ma még ritkaság —, valószínű, hogy ez a megközelítési mód adhatja az oktatásügy szempontjából is döntő legpontosabb távlati terveket.

A folyóirat 2. számát INGVAR WERDELIN *A school enrolment model* („Beiskolázási modell”, 192—214. l.) című közleménye zárja. Benne a szerző ún. mikromodelles megközelítést mutat be — elméletileg, majd egy példán — a tanulólétszámok távlati tervezésére. Az eljárás, amely a tanulók egy bizonyos évfolyamából vett képviselői minta elemeinek tüzetes megfigyeléséből áll, arra az estre alkalmazható, ha — mint a fejlődő országokban igen gyakran — az oktatástervezőnek nem állnak rendelkezésre azok a statisztikai adatok, amelyek a tanulólétszámok távlati tervezéséhez egyébként szükségesek.

A folyóirat 1970. évi 3. számát a szerkesztőbizottság — ÁGOSTON GYÖRGY és ALEKSZEJ MARKUSEVICS szerkesztésében, MANFRED DAHLKE közreműködésével — teljes egészében a szocialista országok oktatásügyi és neveléstudományi törekvései bemutatásának szentelte. A téma két okból is igen időszerű. Egyrészt mert való igaz, hogy — különösképpen Észak- és Nyugat-Európa országaiban — mind élenkebb érdeklődés tapasztalható a szocialista országok oktatási reformjainak sajátos vonásai (az oktatásügy központi irányítása, a szocialista munkaiskolával folytatott különféle kísérletek, nem szelektív alapfokú közoktatás stb.) iránt. Másfelől mert eddig, sajnos, meglehetősen szerényen propagáltuk eredményeinket külföldön, s ezért a megélenkülő érdeklődés kielégítése — dokumentációval, tájékoztató kiadványokkal, amelyek a világnyelvek

valamelyikén íródtak volna — egyelőre nehézségekbe ütköznek. Így a szám angol, német és francia nyelvű tanulmányai igen hasznos szolgálatot tehetnek.

AGOSTON GYÖRGY (Szeged) *L'ideal humain de la pédagogie socialiste* („A szocialista nevelés embereszménye”, 260—269. l.) című tanulmánya elméleti-filozófiai alapvetését adja a szocialista oktatásügy tartalmi munkájának. A marxista pedagógia embereszménye a művelődéstörténet legnagyobbjainak progresszív gondolatait sűríti össze és fordítja le az oktató—nevelő munka céljaivá. A marxista gondolkodás szerint — amely felismeri, hogy az ember fejlődését a munkamegosztás, a tulajdonviszonyok és a termelési viszonyok kötöttségei határozzák meg — a mindenoldalúan fejlett embertípus alapvető feltétele a termelőerők nagyipari fejlettsége, amely az embernek ember által történő kizsákmányolását végső soron fölszámolja. A szocialista nevelés eszménye, a mindenoldalúan fejlett ember számára a munka nem kényszer ennek következtében, hanem életszükséglet. Ez egyúttal magában foglalja a fizikai és a szellemi munka évezredes merev szétválasztásának föloldását is. Az emberi egyetemesség eszményével — amely hangoztatja a tevékenységek szabad váltogatását az emberi élet során — egybeesik a tudományos és műszaki fejlődés igénye is, amely az emberi munkaerő folyamatos át- és továbbképzését igényli a fizikai munka fokozatosan szellemibb tétele vonalán. Mindez természetesen nem mond ellene az ifjú specializálódásának az oktatási rendszerben; de ellene mond a túl korai specializálódásnak. Ehelyett az általános oktatás—nevelés korhatárát olyan messzire kell kitolni, amennyire a műszaki fejlettség és a társadalom jelenkori teherbíróképessége csak engedi; korunkban kívánatos, hogy ez az időpont a 16. életév legyen.

A. M. ARSZENYEV (Moszkva) tanulmánya (*Die wissenschaftlich-technische Revolution und die sovjetische Schule*, „A tudományos-műszaki forradalom és a szovjet iskola”, 271—285. l.) azt a korunkban rendkívül érdekes kérdést vizsgálja, miképpen kapcsolható össze az általános képzés igénye a tehetségesek fokozott fejlesztésével. A tudományos és műszaki haladás — amelynek fő jellemzője az információmenyiség robbanásszerű növekedése, az elméleti ismeretek tájékoztató jellege a modern tudományok fölfedezései körében, a tudományos fölfedezések és a technikai alkalmazás szűkülő időbeli távolsága és a munkaerőstruktúra változása — a középiskola általánossá tételét utópiából égető társadalmi, tudományos és technikai szükségessé teszi. ARSZENYEV ezzel kapcsolatban részletes leírását adja azoknak a szovjet oktatási kísérleteknek, amelyek az általános középiskolai oktatást úgy kötik össze az egyéni foglalkozással, hogy a kiemelkedő tehetségű vagy speciális képességekkel rendelkező tanulókat minél hamarabb saját „csúcsukra” juttathassák. A szerző részletes adatokat sorol föl a középiskolai oktatás fejlődéséről a Szovjetunióban, bemutatja a tantervek és a használatos tantárgyi metodikák alapvonásait, végül a jövő távlatáival zárja írását.

GERHART NEUNER (Berlin) tanulmánya az NDK iskolareformjának körvonalait tárgyalja (*Wissenschaftlich-technische Revolution und Bildungsreform in der Deutschen Demokratischen Republik*, „Tudományos-technikai forradalom és oktatási reform az NDK-ban”, 286—296. l.). A cikk azért különösen is érdekes, mert első számottevő megnyilvánulás a szocialista nevelés-tudomány prognosztikának (futurológiának) az egész oktatásügyet átfogó jelleggel. Neuner professzor ugyanis hangsúlyozza: az iskolareform csak akkor tervezhető meg, ha rendelkezésünkre áll a társadalom egészének fejlődéséről készített prognózis is. Ez voltaképpen a társadalom-tudományok valódi föladata. A társadalomtervezés két vonatkozásban határozza meg az iskolareformot: egyrészt a kialakuló — és kialakítandó — embertípus vonatkozásában, vagyis a nevelés oldalán; másrészt a tudomány fejlődésének várható tendenciái vonatkozásában, vagyis az oktatás aspektusában. Míg a szocialista nevelés számára a szocialista társadalmak fejlődése és fejlesztése a szocialista embertípus kialakítását tűzi ki célul — vagyis a mindenoldalúan fejlett embert, aki helyt tud állni és döntéseket tud hozni a jövő várható (és be nem látható) igényei szerint —, addig a tantervtervezés célját és tartalmát korunk tudományos és műszaki forradalma határozza meg.

ALEKSZJ MARKUSEVICS (Moszkva) a permanens nevelés problémáiról ír (*La culture, l'école et l'éducation permanente*, „Kultúra, iskola és permanens képzés”, 297—307. l.). Míg az előző tanulmányok a középfokú oktatás általánossá tételét a tudományos és műszaki haladás szemszögéből ítélték sürgetően szükségesnek, addig a szerző a kérdés társadalmi oldalát hangsúlyozza. Azt tehát, hogy a szocialista államnak mekkora felelőssége van az emberi kultúra értékei általánossá tételében, és melyek e föladat megoldásának jelenlegi, valamint lehetséges útjai. Egyrészt a középfokú oktatás általánossá tétele kerül ebben az összefüggésben is szóba, másrészt azonban elemzi — és a Szovjetunió gyakorlatán keresztül bemutatja — a szerző azokat az egyéb utakat is, amelyek a permanens képzés és a felnőttoktatás formájában terjeszti az emberi kultúra értékeit a dolgozók között.

ZECSE ATANASZOV (Szófia) *Art and children* („A művészet és a gyermekek”, 308—322. l.) című írása az esztétikai nevelés időszerű kérdéseit vizsgálja a marxista pedagógiában. Az esztétikai nevelés, hangsúlyozza a szerző, két tudomány eredményeit köti össze: az esztétikát és a pedagógiát. A pedagógia föladata ebben az összefüggésben a Szép befolyásának szabad utat nyitni a

főlnövekvő nemzedék életében, a személyiség formálásának útjait és módszereit abból a szempontból föl kutatni és kipróbálni, hogy a művészi élmény befogadására alkalmas eszközöket munkáljon ki a tanulók számára. A művészeti nevelés témája a fölfogókészség kialakítása, az érzelmi élet munkálása, a művészeti ítéletek csiszolása, a művészi izlésfejlesztés és a bevezetés a művész alkotómunkájába. Végül a szerző — hasonlóan az eddigi tanulmányokhoz — bemutatja azokat az eszközöket és intézkedéseket, amelyekkel a bolgár közoktatás igénybe vesz az esztétikai nevelés céljainak megvalósítása végett.

LJUDMILA NOVIKOVA (Moszkva) és ALEKSANDER LEWIN (Varsó) a közösségi és az egyéni nevelés összefüggéséről publikált a különszámban cikket (*The collective and the personality of the child*, „A közösség és a gyermek egyénisége”, 323—339. l.). Tanulmányuk igen szerencsés ötvözete a marxista pedagógia közösségi nevelési hagyományainak (mindenekelőtt Makarenko tanításainak) és a szociálpszichológia újabb kutatási eredményeinek. A szocialista pedagógia számára a közösség nevelési cél és eszköz is egyben. A gyermekközösségek irányításakor három döntő elvet kell figyelembe venni. Először is a közösség nevelőhatása akkor válik nyilvánvalóvá, ha a gyermek egy egységes közösségbe integrálódott belé lehetőleg minél több vonatkozásban is. Másodsor, a közösség — és ezzel az egyén nevelésének — irányítása a társaskapcsolatok és társas tapasztalatok folyamatos korrigálása révén kell véghezmenjen. Végül harmadszor: figyelembe kell vennünk mindenkor, hogy a gyermek egyszerre több közösséggel is kapcsolatban áll (család, osztály, ifjúsági mozgalom), és mérlegelnünk kell, hogy e közösségek milyen irányú és mekkora hatást gyakorolnak az egyén fejlődésére.

A család és az iskola kapcsolatrendszerét IVAN FOMICS SZVADKOVSKIJ (Moszkva) tárgyalja. (*Family and school*, „Család és iskola”, 341—349. l.) Cikke voltaképpen történeti áttekintése a problémának, különös tekintettel mindarra, amit a szovjetállam ezzel kapcsolatban alkotott. A régi dilemmát — család vagy iskola? —, amelyet már az ókoriak is jól ismertek, a szovjet oktatás- és családpolitika a speciális intézkedések egész sorozatával oldotta föl. Ezek közé sorolja a szerző az egyes társadalombiztosítási és családgondozási intézkedéseket — amelyek a szovjet szülők számára keretet teremtenek a gyermekeikről való megfelelő gondoskodásnak — csakúgy, mint a szovjet iskola lépéseit a szülői munkaközösségek megteremtésére, aktivizálásukra, továbbképzésükre.

E. I. MONOSZOHN (Moszkva) és SZARKA JÓZSEF (Budapest) a szocialista országokban folyó neveléstudományi kutatások fő vonalát rajzolja meg (*Educational research in socialist countries*, „Neveléstudományi kutatás a szocialista országokban”, 357—368. l.). A tanulmány bemutatja a marxista pedagógia — és az elméleti alapját alkotó nevelésfilozófiai nézetek rendszerének — történeti kialakulását a Szovjetunióban és a szocialista országokban; jellemzi a szocialista oktatás- nevelés célrendszerét. A tanulmány második szakasza leírja a szocialista országokban folyó pedagógiai kutatások szervezetét a központi intézményektől az egyetemi és tanárképző főiskolai tanszékeken át a területi központokig (nálunk: módszertani kabinetek). Végül felsorolja, melyek azok a fő témák, amelyek ma a pedagógia kutatóit a szocialista országokban foglalkoztatják. (A tudományos és műszaki forradalom hatása az oktatás—nevelés tartalmára és szervezeti formáira, a társadalmi haladás és a képzés tartalmi kérdései, az oktatás módszerei és szervezése, a tanítási-tanulási folyamat hatékonyságának emelése, a főlnöve nemzedék tudományos világnézetének kialakítása, erkölcsi, esztétikai, testi és politechnikai nevelése, az átmenet kérdései az oktatási rendszerek különböző iskolatípusaiba, főlnőttoktatás és permanens képzés stb.) A tanulmányt irodalomjegyzék zárja.

A tanulmányok mellett a számot áttekintés egészíti ki a csehszlovák, az NDK-beli, a jugoszláv, a lengyel, a szovjet és a magyar oktatásügyről (M. CIPRO, H.-G. HOFMANN, S. PAVIČEVIĆ, T. J. WILCOX, A. I. MARKUSEVICS és SZARKA JÓZSEF tollából). DRAGUTIN FRANKOVIĆ (Belgrád) tanulmánya pedig a szocialista országok pedagógusképzési rendszerét mutatja be (*Teacher training in socialist countries*, „Pedagógusképzés a szocialista országokban”, 350—356. l.).

A folyóirat 1970. évfolyamának szerkesztőbizottsága: AGOSTON GYÖRGY (Szeged), BHUNTHIN ATTAGARA (Bangkok), H. LIONEL ELVIN (London), GILBERT DE LANDSHEERE (Liège), LOUIS LEGRAND (Párizs), ZÓJA MALKOVA (Moszkva), GILDA DE ROMERO BREST (Buenos Aires) és TETSUYA KOBAYASHI, az UNESCO hamburgi Neveléstudományi Intézetének igazgatója.

KOZMA TAMÁS

Megjegyzés:

Mint a „Neveléstudományi kutatás a szocialista országokban” című tanulmány társszerzője sajnálkozással fejezem ki amiatt, hogy a recenzens által említett irodalomjegyzék éppen a magyar szerzők tekintetében — részben az én gondatlanságomból, részben az országokon átfutó szerkesztés technikai nehézségeiből folyóan — nagyon is hiányos. Ezen most már csak úgy lehet segíteni, ha a folyóirat további számaiban magyar szerzők önálló tanulmányokkal, s a témához kapcsolódó arányosan válogatott bibliográfiával jelentkeznek. Meggyőződésem, hogy a szerkesztőbizottság szívesen fogad ilyen közleményeket.

SZARKA JÓZSEF